

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH TARASU POŁUDNIOWEGO W ZABYTKOWYM BUDYNKU HOTELU

Ul. Gen. Władysława Sikorskiego 23, 82-100 Nowy Dwór Gdański,
działka nr ewid. 447, obr. 2.

Zlecniodawca:

LOCUM M. Paszyn Spółka Komandytowa
62-800 Kalisz, ul. Lipowa 33.

Autor: mgr Małgorzata Gmiter

Warszawa, październik 2019

Spis treści:

1. Wstęp	s. 2
2. Stan badań	s. 4
3. Historia obiektu	s. 7
4. Opis wartości zabytkowych obiektu	s. 11
5. Analiza stanu zachowania obiektu wraz z analizą materiałów i technik wykonania zabytku	s. 17
6. Wykazanie elementów do odtworzenia/zachowania oraz uzasadnienie koncepcji wyglądu zabytku po przeprowadzeniu prac konserwatorskich	s. 20
7. Wykaz planowanych czynności i zabiegów konserwatorskich z podaniem metod, materiałów i technik	s. 24
8. Spis fotografii	s. 33
9. Dokumentacja fotograficzna	s. 38
10. Bibliografia	s. 62

1. Wstęp

a. Położenie i stan własności obiektu.

Budynek dawnego hotelu, obecnie siedziba Starostwa powiatu nowodworskiego znajduje się w środkowej części miasta Nowy Dwór Gdański, przy ul. Gen. Władysława Sikorskiego 23, na działce nr ewid. 447, z obr. 2. Obiekt położony jest w zakolu rzeki Tugi, wzdłuż nurtu rzeki, na osi północny wschód – południowy zachód. Północno-zachodnia ściana budynku schodzi wprost do rzeki. Od ulicy budynek oddzielony jest skwerem z fontanną. Od południowego wschodu, przylega, równolegle położony, budynek dawnego centrum kulturalnego, połączony z obiektem hotelowym murowaną bramą. Za budynkami rozciąga się teren zielony ograniczony od południowego zachodu łukową linią rzeki. Część podwórza za budynkiem hotelu wyraźnie opada w kierunku rzeki.

Budynek pozostaje obecnie we władaniu Starostwa Powiatowego w Nowym Dworze Gdańskim

b. Informacja o wpisie do rejestru zabytków.

Budynek hotelu wraz z łącznikiem został wpisany do rejestru zabytków dawnego województwa elbląskiego pod nr rej. 570/98 decyzją z dnia 23.12.1998 r. Obecnie zabytek wpisany jest pod nr 1686 do rejestru zabytków województwa pomorskiego. W decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków zabytek określono jako budynek administracyjny. Był on wówczas własnością Miasta i Gminy Nowy Dwór Gdański, a zarządzał nim Rejonowy Urząd Pracy. Do rejestru zabytków, pod nr 571/98, a obecnie pod nr 1687 wpisany jest także sąsiedni budynek przy ul. Gen. Władysława Sikorskiego 21, stanowiący pierwotnie wraz z budynkiem hotelu zespół budowlany, a obecnie użytkowany jako Żuławski Ośrodek Kultury.

c. Cel i zakres opracowania.

Opracowanie ma na celu przedstawienie historii budynku dawnego hotelu, wartości zabytkowych wyodrębnionej, południowej części tarasu budynku, stanu jej zachowania, a także uzasadnienie koncepcji wyglądu tej części zabytku po przeprowadzeniu prac restauratorskich i konserwatorskich. Ponadto w opracowaniu zostanie zawarty wykaz proponowanych czynności i zabiegów konserwatorskich wraz z podaniem metod i materiałów zalecanych do przeprowadzenia konserwacji zabytku.

Ograniczenie opracowania do południowej części tarasu wynika z tego, że pozostała część tarasu, przylegająca do budynku dawnego hotelu od strony zachodniej, z uwagi na jej katastrofalny stan techniczny, będzie rozebrana i odtworzona. Część zachodnia nie będzie zatem przedmiotem prac konserwatorskich i restauratorskich. Natomiast, południowa, półkolista część tarasu będzie zachowana.

Opracowanie wykonano w trzech egzemplarzach, w formie papierowej i elektronicznej (plik .pdf na płycie CD).

2. Stan badań.

Budynek dawnego hotelu przy ul. Gen. W. Sikorskiego 23 w Nowym Dworze Gdańskim jest wymieniany jedynie w opisach miejscowości. Zachował się również rysunek przedstawiający pierwotny projekt całego, zrealizowanego tylko częściowo zespołu Wspólnoty Narodowej¹ oraz zdjęcia ukazujące obiekt w okresie międzywojennym i po wojnie².

Dzieje miasta Nowego Dworu Gdańskiego opisano w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*³. Według Słownika, miejscowość ta, o niemieckiej nazwie Tiegenhof, a także Weyershof powstała w XVII w., ale już wcześniej stanowiła wieś dzierżawną. W Słowniku przedstawiono informacje na temat liczby ludności w XIX w. oraz działających tutaj instytucji i zakładów przemysłowych. Według autorów Słownika, mieszkańcy byli zamożni, zajmowali się rolnictwem i hodowlą bydła. Słownik podał też ciekawostkę, jaką było znalezienie w śluzie, na głębokości ponad 2 m, starego miecza, o długości 1,06 m.

W 1977 r. opisano historię Nowego Dworu Gdańskiego w kwartalniku turystyczno-krajoznawczym *Jantarowe Szlaki*⁴. Autor artykułu podał m.in. informację o budowie w 1935 r., z fundacji Adolfa Hitlera, zespołu budowlanego, w którym mieściły się wówczas: Dom Partii, Dom Młodzieży, luksusowa restauracja i hotel. Podobno budynek hotelu wzniesli m.in., więźniowie obozu koncentracyjnego „Stoutoff”, czego śladem miał być napis na ścianie obiektu wykonany przez więźnia o nazwisku Wosztal, mieszkańca Gdańska. Chodzi tu zapewne o hitlerowski obóz koncentracyjny Stutthof

¹ Internet, strona: Fotopolska.eu.

² Tamże.

³ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. 7, Warszawa, nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1880-1914, T. VII, s. 299, Internet, strona: dir.icm.edu.pl/Slownik_geograficzny/.

⁴ Janusz Kajda, Nowy Dwór Gdański, w: *Jantarowe szlaki*, Rok XX, nr 4 (166), październik – grudzień 1977, s. 37 – 38.

(obecnie Sztutowo), ale obóz ten powstał 2.09.1939 r., a zatem jego więźniowie nie mogli uczestniczyć w budowie zespołu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej w Nowym Dworze Gdańskim. Być może pracowali przy pracach remontowych w tym obiekcie. We wspomnieniach więźniów obozu Stutthof pojawiało się nazwisko więźnia: Wosztal lub Cyprian Wosztal, obrońca Gdyni⁵.

W 1996 r. założono Kartę ewidencyjną zabytków architektury i budownictwa dla budynku dawnego hotelu⁶. W Karcie, zgodnie z metodyką jej wypełniania, wymieniono ówczesnego użytkownika obiektu, opisano historię miasta i budynku, jego położenie i otoczenie oraz wygląd zewnętrzny i wewnętrzny. Podano również informacje o przebiegu robót budowlanych i prac konserwatorskich w zabytku, a także określono jego stan techniczny, podkreślając szczególnie zawilgocenie fundamentów i dolnych fragmentów ścian. Zwrócono przy tym uwagę na osłabienie ściany tarasu od strony rzeki. W Karcie wskazano na konieczność wykonania następujących najpilniejszych prac konserwatorskich: założenie izolacji przeciwwilgociowej fundamentów i ścian oraz wzmocnienie muru tarasu od strony rzeki. Postulowano też konieczność prawidłowego odprowadzenia wód opadowych od budynku oraz likwidację wtórnych, ciągłych wystawek w dachu i przywrócenie pojedynczych lukarn lub zastąpienie ich oknami połaciowymi. Cennym elementem Karty są zdjęcia historyczne i współczesne - pokazujące stan obiektu w 1996 r. W Karcie wymieniono opracowania naukowe i publikacje dotyczące Nowego Dworu Gdańskiego, takie jak: G. Jeglin, Tiegenhof und der Kreis Grosses Werder i Bildern, Schleswig 1985; wspomniany wyżej artykuł w czasopiśmie Jantarowe szlaki; E. Lewandowska, Nowy Dwór Gdański, Studium historyczno-urbanistyczne, maszynopis PP PKZ Gdańsk; A. i Z. Ryndzewicz, Nowy Dwór

⁵ Internet, strony: stutthof.org/node/796; [facebook.com/notes/muzeum-stutthofstutthof-museum/pracawic4%99%C5%BAni%C3%B3w-na-westerplatte-w-latach-1939-1941/208285592561816/](https://www.facebook.com/notes/muzeum-stutthofstutthof-museum/pracawic4%99%C5%BAni%C3%B3w-na-westerplatte-w-latach-1939-1941/208285592561816/).

⁶ Autor A. Milkiewicz, IX-XI 1996 r.

Gdański, Dokumentacja historyczno-urbanistyczna, maszynopis PP PKZ Gdańsk, 1981-1982.

W decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków z 1998 r.⁷ wskazano datę powstania budynku, jego pierwotne funkcje oraz późniejszych użytkowników. Określono także styl architektoniczny obiektu i opisano jego wygląd oraz podkreślono indywidualne wartości architektoniczne, historyczne oraz urbanistyczne.

Odrębną pozycją, dotyczącą dziejów miasta jest publikacja pt. Tiegenhof/Nowy Dwór Gdański⁸. Jest to album fotografii, pocztówek, reklam i reprodukcji dokumentów, ilustrujących obraz miasta i mieszkańców Nowego Dworu Gdańskiego przed 1945 r.

Ponadto, wzmianki historyczne o mieście oraz zdjęcia przedstawiające jego widoki znaleźć można na stronach internetowych, m.in. Starostwa Powiatowego w Nowym Dworze Gdańskim, parafii katolickiej w Nowym Dworze Gdańskim, Żuławskiego Ośrodka Kultury, miłośników miasta, na facebooku oraz na stronach poświęconych historii Wyżyny Elbląskiej i rejonu Gdańska.

⁷ Decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Elblągu z dnia 23.12.1998 r., l.dz. PSOZ/V/2557/98.

⁸ Red. Marek Opitz, Tiegenhof/Nowy Dwór Gdański, Wyd. "Żuławy Wiślane", 2001.

3. Historia obiektu

Obszar, na którym znajduje się Nowy Dwór Gdański, w latach 1282-1466 podlegał państwu krzyżackiemu. Po 1466 r. tereny Wielkich Żuław stanowiły część państwa polskiego, jako fragment Prus Królewskich, a od 1515 r. wydzielono z nich ekonomię nowodworską, będącą bezpośrednią własnością królewską. W XVI w. ekonomię nowodworską dzierżawiła rodzina Loitz, którzy wzniesli tutaj dwór obronny na lewym brzegu rzeki. Wówczas, zaczęła się pojawiać, obok nazwy Nowy Dwór, niemiecka nazwa osady Tiegenhof. W latach 1570-1578 Jan Loitz przebudował dwór na zamek. W 1562 r. sprowadzono osadników z Fryzji i Niderlandów, którzy po prawej stronie rzeki założyli swoją osadę. Od 1579 r. dzierżawcą dóbr nowodworskich był Ernest Wejher, a następnie przejęli ją jego synowie. Na początku XVII w. Melchior Wejher zbudował po prawej stronie rzeki ulicę, która stała się załącznikiem osady targowej o nazwie Wejherhof. Ulicę tę nazywano Rynkiem, a obecnie nosi ona nazwę Ernesta Wejhera⁹. W 1680 r. ekonomia nowodworska stała się znowu własnością królewską. Po I rozbiorze Polski Nowy Dwór przeszedł we władanie państwa pruskiego i aż do 1945 r. nosił nazwę Tiegenhof. W 1772 r. miejscowość liczyła 1096 mieszkańców i 80 osób służby¹⁰. W XVIII w. stały tu 192 domy¹¹. W 1784 r. w zamku powstała kaplica ewangelicka, a w latach 1831-1833, na miejscu rozebranego zamku, wzniesiono kościół ewangelicki, który został rozebrany w 1953 r. W 1824 r. w Nowym Dworze funkcjonował pruski Sąd Królewski¹². W 1846 r. liczba ludności wynosiła 2072 osoby¹³. W 1851 r. powstał kościół katolicki¹⁴. W 1868 r. stało tu 79 murowanych domów, mieszkało 2221 osób, w tym 1297 ewangelików, 642 katolików, 179

⁹ Internet, strona: www.parafiaprzemienienia.nowydworgd.eu.

¹⁰ Internet, strona: www.historia-wyzynaelblaska.pl/novy-dwor-gd..html.

¹¹ Słownik geograficzny...

¹² Internet, strona: www.historia-wyzynaelblaska.pl/novy-dwor-gd..html.

¹³ Internet, strona: www.nowydworgdanski.pl/461,historia.

¹⁴ Internet, strona: www.parafiaprzemienienia.nowydworgd.eu.

mennonitów, 4 dysydentów i 99 żydów¹⁵. W 1880 r. Nowy Dwór otrzymał prawa miejskie. Uregulowano wówczas nurt rzeki Tugi, umożliwiając tym samym żeglugę i przewóz towarów. W spichlerzach powstających nad rzeką gromadzono zboże. Dla ułatwienia transportu wodnego zbudowano dwa zwodzone mosty¹⁶. W 1885 r. liczba mieszkańców wynosiła 2680. W 1886 r. zbudowano linię kolejową, w mieście działały: sąd okręgowy, towarzystwo pożyczkowe, prywatny bank kredytowy. Istniały tutaj również: cukrownia buraków, garbarnia parowa, trzy browary, dwie fabryki octu, jedna fabryka mydła i świec oraz cztery słodownie¹⁷. W 1891 r. powstała wąskotorowa linia kolejowa, obsługująca miejscową cukrownię. Na początku XX w. wybrukowano ulice, założono sieć wodociągową, kanalizacyjną i elektryczną. W 1910 r. miasto zamieszkiwało 2901 osób¹⁸. Znaczenie miasta podniosła produkcja wódki jałowcowej Stobbes Machandel, którą od 1776 r. zajmowała się mennonicka rodzina Stobbe. W 1920 r. Nowy Dwór włączono w obszar Wolnego Miasta Gdańska. Powiat nowodworski przed 1939 r. nosił nazwę Grosses Werder, czyli Wielkie Żuławy. W okresie międzywojennym miasto rozwijało się nie tylko pod względem gospodarczym, ale stało się również atrakcyjnym ośrodkiem turystycznym, szczególnie związanym z turystyką wodną. Powstały wówczas hotele i zajazdy oraz punkty gastronomiczne.¹⁹ Podobno w 1932 r. miasto odwiedził Adolf Hitler, a w dniu 5.04.1935 r. uczczono paradą uliczną przybycie Hermanna Goeringa. W latach 1935-1936 wzniesiono w mieście kompleks Domu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, którego inicjatorem miał być Adolf Hitler. Zespół ten zaplanowano pomiędzy ówczesną ulicą Vorhofstrasse (obecnie ul. Gen. W. Sikorskiego) a ul. Rossgarten (obecnie ul. M. Kopernika). Na tym obszarze w 1925 r. stały dwa

¹⁵ Słownik geograficzny...

¹⁶ Internet, strona: www.historia-wyzynaelblaska.pl/novy-dwor-gd..html.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Internet, strona: www.nowydworgdanski.pl/461,historia.

¹⁹ Tamże.

równoległe do siebie, podłużne budynki, na posesji zajmującej połowę kwartału pomiędzy ulicami Vorhofstrasse i Rossgarten²⁰. Północny dom tworzył pierzeję ul. Vorhofstrasse.

Zespół Niemieckiej Wspólnoty Narodowej zaplanowano z dużym rozmachem. Kompleks miał zajmować dwa historyczne kwartały, tworząc przy tym rozległy plac od północy, co było bardzo istotną zmianą w układzie urbanistycznym, charakteryzującym się drobną zabudową pierzejową ul. Vorhofstrasse. Ponadto, planowany pierwotnie jako centralny element zespołu, obecny budynek przy ul. Gen. W. Sikorskiego 21 stanął na przecięciu dawnych ulic: uliczki biegnącej z północy na południe, równoległej do obecnej ul. Wąskiej oraz ul. Rossgarten. Według zachowanego projektu, po lewej stronie obecnych dwóch budynków miały stać jeszcze dwa połączone ze sobą obiekty oraz czworokątna wieża przylegająca do ulicy z lewej strony, przypominająca architekturę w stylu romańskim. Zrealizowany tylko częściowo zespół mieścił w budynku południowo-wschodnim salę teatralno-kinową, restaurację, salę bankietową oraz pomieszczenia do zajęć dla młodzieży, a w budynku północno-zachodnim - hotel²¹. Oba budynki połączono przejazdem bramnym, mieszczącym również boczne wejścia do obu obiektów.

W 1939 r. w mieście przebywało już 3900 mieszkańców. Po wybuchu II wojny światowej Nowy Dwór Gdański stał się częścią III Rzeszy. W budynkach Niemieckiej Wspólnoty Narodowej urządzono szpital, kino-teatr, kasyno oficerskie i koszary. Na początku 1945 r. wycofujące się wojska niemieckie zniszczyły tamy i wały ochronne polderów, zalewając większość terenu powiatu nowodworskiego. Zniszczono też większe budynki, mosty, linie

²⁰ Mapa Tiegenhof z 1925 r., Internet, strona:

maps.mapywig.org/m/German_maps/series/025K_TK25/1780_Tiegenhof_1925_300dpi_AMPG.jpg.

²¹ Internet, strona: www.historia-wyzyna-elblaska.pl/nowy-dwor-gd..html.

elektryczne, linie kolejowe, transport drogowy i rzeczny. Na budynku hotelu spłonął dach, a jego wnętrze było zdewastowane²². W marcu 1945 r. miasto zajęły wojska radzieckie i przekazały je polskiej administracji. Większość mieszkańców wyjechała z miasta, a na ich miejsce przybyli osadnicy z głębi Polski i dawnych Kresów, zajętych przez Związek Radziecki. W latach 1945-1949 odbudowano urządzenia melioracyjne i osuszono zalane obszary. Następnie odbudowano infrastrukturę miasta. Wyremontowano także budynki dawnej Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. W zespole utworzono Dom Kultury, a w otwarciu placówki w dniu 19.02.1950 r. uczestniczył ówczesny minister kultury i sztuki. Wykorzystano istniejące wyposażenie sali kinowo - teatralnej, w tym urządzenia techniczne, meble i dekoracje²³. W 1954 r. budynek dawnego hotelu przeznaczono na siedzibę starostwa, które funkcjonowało w nim do 1975 r., a potem - po 1999 r.²⁴ W południowej części budynku pozostawiono tylko bibliotekę. W końcu lat 60-tych XX w. przebudowano poddasze budynku hotelu. Po 1975 r. obiekt użytkował urząd Gminy Miejskiej Nowy Dwór Gdański. W 1977 r. przebudowano wnętrze sali ślubów w północnej części budynku i zamurowano trzy otwory wyjściowe na taras. W 1991 r. wyremontowano wnętrze kawiarni „Pod Sterem” (potem „Kaper”), działającej w piwnicy pod południowym aneksem tarasu. Wykonano wówczas nową instalację elektryczną i usprawniono urządzenia kanalizacyjne, położono nowe posadzki i tynki. W 1996 r. wykonano nową nawierzchnię na tarasie. Podwórze południowe było wówczas wyłożone asfaltem²⁵.

²² Internet, strona:

[facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/270959443093329/?type=3&theater](https://www.facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/270959443093329/?type=3&theater).

²³ Internet, strona: www.zok-ndg.pl.

²⁴ Internet, strona: www.historia-wyzyna-elblaska.pl/nowy-dwor-gd..html.

²⁵ Karta ewidencyjna zabytku architektury i budownictwa, s.3.

4. Opis obiektu.

4.1. Zespół.

Jak wspomniano wyżej, początkowo projektowano wzniesienie w Nowym Dworze Gdańskim dużego zespołu turystyczno-kulturalnego nazwanego Domem Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Kompleks miał składać się z czterech budynków: dwóch przyległych do rzeki oraz dwóch ustawionych po przeciwległej stronie placu. Wszystkie budynki miały mieć po dwie kondygnacje, na wysokim podpiwniczeniu, z tym, że do budynku hotelu miał przylegać długi taras. Wzniesiono tylko dwa budynki: hotel i budynek teatralno-kinowy.

Hotel, wzniesiony z czerwonej cegły, nietynkowany, ma rzut litery L, z dłuższym ramieniem rozciągniętym wzdłuż rzeki, do którego przylega taras o planie wąskiego trapezu, przechodzący na południowo-zachodnią ścianę budynku, ograniczony ceglanym murkiem. Od strony południowej taras rozszerza się w kształt półkola, obejmując ok. 2/3 długości elewacji. Budynek hotelu połączony jest z sąsiednim obiektem murowanym łącznikiem z cegły, przeprutym półkolistą arkadą bramy. Oba skrzydła budynku hotelu nakryte są dachami dwuspadowymi, pokrytymi ceramiczną dachówką, z lukarnami o różnych wielkościach. O hotelowej funkcji obiektu świadczy rozmieszczenie okien, które różnią się znacznie wielkością: od strony zachodniej umieszczono na parterze szerokie okna, a na piętrze długie okna z małymi balkonami. Okna w drugiej i siódmej osi od lewej strony były pierwotnie otworami wejściowymi, o czym świadczą ślady wtórnego przemurowania ściany pod nimi. Podobnie duże okna, tzw. porte-fenetre umieszczono pierwotnie w elewacjach południowych obu skrzydeł. Obecnie okna te w skrzydle północnym są zamurowane. Dolny pas muru pod oknami jest pomalowany na biało. Podobne ślady malowania białą farbą widoczne są na południowej ścianie skrzydła północnego, pomiędzy zamurowanymi wejściami. Taras

wyłożony jest płytami chodnikowymi i częściowo warstwą betonu. Mur balustrady tarasu pomalowano od wewnątrz białą farbą. W filarki balustrady wbito na przemian wysokie wieszaki na lampy oraz niskie, metalowe słupki, pomiędzy którymi rozpięto poziomą, metalową barierkę złożoną z dwóch prętów, połączonych okręgami.

4.2. Taras południowy.

4.2.1. Rzut i bryła.

Taras południowy ma plan półkola. Od wschodu przylegają do niego schody, a od zachodu - murowany, prostokątny w planie budynek z płaskim dachem. Po zachodniej stronie, od strony rzeki umieszczono zewnętrzne zejście do piwnic pod tarasami, nakryte czterospadowym daszkiem z metalowych płaskowników, osłoniętych blachodachówką. Od strony zachodniej daszek wspiera się na dwóch metalowych słupkach stojących na murze oporowym, a od strony północnej i wschodniej oparty jest o krawędzie długiego tarasu i przybudówki. Taras południowy składa się z dwóch części: prostokątnego pasa, biegnącego wzdłuż elewacji i przechodzącego na część zachodnią oraz z półkolistej części wydzielonej od przejścia przy elewacji prostym murem, z wejściem pośrodku. Część tarasu przy elewacji wyniesiona jest ponad poziom terenu na wysokość ok. 1 m. Natomiast, poziom posadzki półkolistej części, dostępnej po trzech stopniach, jest wyższy od poziomu tarasu o 0,44 m.

4.2.2. Elewacje.

Taras dostępny jest z poziomu otaczającego terenu za pomocą schodów o konstrukcji ceglanej i siedmiu stopnicach betonowych, drobno rowkowanych na całej powierzchni. Po lewej stronie do schodów przymocowano metalową, ażurową balustradę, dekorowaną prostokątnymi, wydłużonymi elementami z płaskowników. Prostokątne wypełnienia balustrady przymocowano do poręczy za pomocą łączników w kształcie litery Z w widoku od zewnątrz. Są to

zachowane połowy pierwotnych elementów w kształcie swastyki. Świadczy o tym wygląd balustrady balkonu na fasadzie sąsiedniego budynku dawnego teatru. Balustrada ma niemal identyczny wzór, jak balustrada schodów na taras, różniący się tylko mocowaniem ażurowych prostokątów do dolnej listwy, w postaci dwóch wsporników. Natomiast, górne łączniki tych elementów mają taki sam haczykowaty kształt, jak w balustradzie schodów, o zarysie litery Z od strony wewnętrznej balustrady. Zachowało się zdjęcie fasady teatru z 1940 r., na którym widać, że te łączniki miały kształt swastyki. Istnieje także relacja mieszkańca Nowego Dworu Gdańskiego, który stwierdził, że obcinał boczne ramiona tych swastyk w elementach balustrady balkonu²⁶. Poręcz balustrady przy schodach wykonano z szerszego, metalowego płaskownika. Linia balustrady zakręca na zewnątrz przy ostatnim, dolnym stopniu, zlicowanym z obecną nawierzchnią terenu.

Trzon tarasu południowego ma elewacje z cegły klinkierowej, ułożone w wątku kowadełkowym. Górny rząd cegieł tworzy pas główkowy, w układzie pionowym, a nad nim wysunięto gzyms uformowany z główek poziomych. Cegły łączone są fugą wgłębną o profilu klinowym. W ścianie wybito trzy prostokątne, dwudzielne okna, z drewnianą, białą stolarką, osłonięte ażurowymi kratami z płaskowników połączonych w trójkąty. Nad oknami, pod gzymsem widnieją trzy wyloty metalowych rur, stanowiących elementy odwodnienia tarasu. Środkową rurę osłaniają pozostałości ozdobnego rzygacza, z pasów grubej blachy, naciętych u góry i zwiniętych w rulony.

Górną część tarasu wieńczy nieznacznie nadwieszona balustrada z pełnego muru ceglanego, podzielona na pięć przęseł za pomocą sześciu filarków o kwadratowym przekroju. Układ cegieł balustrady tworzy wzór „jodełki”, zestawiony symetrycznie po obu stronach przęseł, łączący się pośrodku każdego

²⁶ Zdjęcie z archiwum Süddeutsche Zeitung, Internet, strona: [facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/567648330091104/?type=3&theater](https://www.facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/567648330091104/?type=3&theater).

przesła w kształt litery T. Filarki są nieco wyodrębnione z lica balustrady i wyższe. Nakrywają je spłaszczone, czterospadowe, betonowe daszki, ze śladami malowania czerwoną farbą. Balustradę wieńczy pas cegieł o wątku kowadełkowym, nakryty płaskimi, ceramicznymi dachówkami w układzie prostopadłym do linii muru. W pięciu filarkach umocowano wysokie, metalowe stojaki z wieszakami na lampy. Pomiędzy stojakami rozpięto metalową barierkę złożoną z dwóch rurek, połączonych małymi okręgami. Podobną barierkę, o zestawie trzech rurek u góry i dwóch na dole, ustawiono na dachu przybudówki, łącząc w ten sposób jeden z wysokich stojaków oraz ceglana balustradę z niskim słupkiem metalowym na budynku. Przybudówka po zachodniej stronie tarasu jest pokryta tynkiem i pomalowana na jasnożółty kolor, z wyróżnieniem ceglanych narożników. Czoło płaskiego, betonowego dachu obiektu zachowało pozostałości ceglanych, pionowo ułożonych płytek, którymi było niegdyś oklejone. Na murku części tarasu, skrytej pod blaszanym daszkiem, zachowała się betonowa, dwudzielna płyta, gęsto rowkowana w górnym pasie, wieńcząca krawędź balustrady.

W przejściu prowadzącym od schodów wzdłuż południowej elewacji budynku, tuż przy schodach umieszczono przewyższający balustradę, metalowy, okrągły w przekroju słupek wentylacyjny, nakryty stożkowym daszkiem. Identyczny kominek zainstalowano wewnątrz podwyższonej części tarasu, po prawej stronie wejścia. Posadzkę pasa przejścia na tarasie wyłożono płytami betonowymi i oddzielono ułożonymi ukośnie, podłużnymi płytkami ceramicznymi od wewnętrznego murku wydzielającego część wyższą. Murek ten wzniesiono w wątku kowadełkowym, na cokole złożonym z trzech pasów typowego wątku oraz rzędu ustawionych pionowo wozówek mniejszych cegieł. Do wnętrza wyższej części prowadzą trzy betonowe stopnie. Wewnętrzna strona balustrady tarasu ma wątek kowadełkowy, a posadzkę, wyłożoną ceramicznymi płytami, oddziela od muru betonowa, pionowa opaska, częściowo uzupełniona

pasem ułożonych ukośnie podłużnych płytek, analogicznych do płytek przy zewnętrznym licu muru.

4.2.3. Wnętrze.

Podziemna część tarasu jest dostępna poprzez wejście, umieszczone w południowym murze od strony rzeki. Wnętrze półkolistej części ma ceglane ściany, ze śladami tynku, żelbetowy strop oraz posadzkę wyłożoną betonowymi płytami. Całe wnętrze zostało zabudowane drewnianymi i plastikowymi panelami. W miejscach występowania okien wycięto w obudowie okrągłe otwory o mniejszej powierzchni, w których widoczna jest oryginalna stolarka z okuciami i klamkami.

4.3. Wartości zabytkowe obiektu.

Dawny hotel przy ul. Gen. W. Sikorskiego 23 w Nowym Dworze Gdańskim jest przykładem budownictwa turystycznego, wykorzystującego szczególne walory żeglownej rzeki Tugi. Położony na krawędzi brzegu rzeki, zapewniał nie tylko możliwość uprawiania sportów wodnych, ale również możliwość odpoczynku i podziwiania uroków przyrody. Sprzyjał temu obszerny taras, wystawiony na północno-zachodnią i południowo-zachodnią stronę. Ceglana, surowa w wyrazie architektura hotelu jest przykładem zachowawczego nurtu w architekturze niemieckiej lat 30-tych XX w., czerpiącego inspirację z historii, szczególnie z architektury romańskiej. Kształt tarasu hotelu przywołuje na myśl średniowieczne budownictwo obronne państwa krzyżackiego. Pełne balustrady, dzielone słupkami, stanowią dalekie reminiscencje zamkowych krenelaży, a półkolista, przysadzista bryła południowej części tarasu nasuwa skojarzenie z basteją. Jednocześnie, przy wznoszeniu tego obiektu zadbane o dekoracyjne opracowanie lica muru, poprzez zastosowanie estetycznego wiązania kowadełkowego oraz szczególnie wyszukanego wątku „w jodełkę” zastosowanego na balustradach. Tę ideę nawiązania wyglądu obiektu do tradycji historycznej trafnie oddaje powiedzenie Hermanna Goeringa, umieszczone na

wspomnianym powyżej rysunku koncepcyjnym planowanego zespołu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej: „Das ist es immer wieder, was uns aufs neue die Kraft gibt, selbst in den schwersten Sorgen durchzuhalten und recht zu steuern: Diese unerhörte Liebe zum Volke und zum Vaterlande.” (Zawsze jest coś, co na nowo daje nam siłę, aby wytrwać nawet w najtrudniejszych zmartwieniach i dokonać właściwego wyboru: ta niespotykana miłość do ludzi i ojczyzny).

5. Analiza stanu zachowania obiektu wraz z analizą materiałów i technik wykonania zabytku.

5.1. Schody.

Schody południowego tarasu hotelu są w średnim stanie technicznym. Murek, na którym osadzono schody jest pomalowany czerwona farbą, popękany i zawilgocony. Widoczne są wysunięte, rozluźnione cegły, miejscami brak zaprawy. Stopnie mają ubytki, szczególnie stopień najwyższy. Pomiędzy nimi powstały szczeliny, przez które dostaje się woda do rdzenia konstrukcji. Pod najwyższym stopniem w szczelinę wrosły rośliny, powodując dalsze rozwarstwienie. Najniższy stopień jest zagłębiony w całości w posadzce terenu z kostki brukowej. Balustrada w czarnym kolorze, nie wykazuje oznak zniszczenia, ale jest nieco odgięta od pionu przy najniższym stopniu.

5.2. Trzon tarasu.

Na ścianie trzonie tarasu widać czerwoną farbę, którą pomalowano całą powierzchnię. Taki kolor miała również ściana przybudówki oraz betonowe daszki słupków balustrady, co widać na zdjęciu z 2013 r.²⁷ W konstrukcji trzonu występuje miejscowe rozluźnienie wątku, wybrzuszenie ściany w części nad środkowym oknem, a także pęknięcia pojedynczych cegieł i ich przekrzywienie nad oknem oraz po jego lewej stronie. Świadczy to o naruszeniu stabilności muru. Przy schodach widoczny jest fragment lica obłożony niestarannie zaprawą. Fugi łączące cegły w większości uzupełniono niestarannie położoną zaprawą cementowo-wapienną, mocno wykruszoną. Na fugach widać ślady malowania białą farbą. Widoczne są również miejscowe ubytki i korozja lica cegieł, spowodowana wypełnieniem spoin zbyt mocną zaprawą. Ściana jest zawilgocona, szczególnie mocno pod wylotami rur odwadniających, gdzie występują duże ubytki cegieł. Na linii spływu wody osadziła się warstwa szlamu

²⁷ Internet, strona:

facebook.com/538224069546311/photos/a.538226436212741/538229526212432/?type=3&theater.

i wykwitów solnych. Nad prawym oknem widać mech wrastający w fugę oraz wycieki materiału bitumicznego, prawdopodobnie powstałe podczas układania posadzki na tarasie. U nasady muru, na styku z kostką brukową otaczającej nawierzchni, w szczeliny wrasta roślinność.

5.3. Balustrada.

Balustrada tarasu od zewnętrznej strony jest w średnim stanie technicznym. Trzy filarki nad prawym i środkowym oknem są odspojone od przęseł z prawej strony, co świadczy o przechylaniu się konstrukcji w lewą stronę, w kierunku rzeki. Poza tym na balustradzie widać niewielkie ubytki i korozję lica cegieł, szczególnie w pasie wieńczącym. Widać też niewielkie otwory, nawiercone pod kołki z wkrętami. Na powierzchni występują niewielkie wysolenia i glony. W środkowej części, w fudze górnego pasa pojawiła się roślina. Pierwotne spoiny uzupełniono częściowo na słupkach mocną zaprawą, co spowodowało wykruszenie i korozję lica cegieł. Podobne uszkodzenia górnego pasa cegieł spowodowało użycie mocnej zaprawy do wykończenia górnej płaszczyzny muru płaskimi dachówkami. Na daszkach filarków balustrady, w których umieszczono metalowe stojaki pod oświetlenie, widoczne są pęknięcia.

5.4. Wnętrze tarasu.

Mur balustrady wewnątrz tarasu wykazuje również pęknięcia na połączeniu filarków z przęsłami od strony zachodniej i w części środkowej. Poza tym w murze występują ubytki i korozja lica cegieł, szczególnie duże w dolnym pasie przy posadzce oraz w górnej partii, gdzie użyto grubej warstwy bardzo szczelnej zaprawy pod dachówkę na zwieńczeniu muru. Dachówka jest miejscami wyszczerbiona, a w przęśle zachodnim brakuje kilku płytek. Mur oddzielający przejście na tarasie nosi ślady malowania czerwoną i białą farbą partii cokołu oraz spoin. Podobne ślady widoczne są na dolnym pasie cegieł oraz w spoinach wewnętrznej strony muru. W szczelinach na styku posadzki z murem oraz w szczeliny pomiędzy płytami posadzki wrasta roślinność. Zwraca uwagę brak

jakichkolwiek otworów odprowadzających wodę z posadzki. W górnej części prześłać widać niewielkie otwory o regularnym układzie, prawdopodobnie służące do mocowania jakichś elementów, a w niektórych słupkach znajdują się większe, okrągłe otwory, pozostałe po instalacji elektrycznej. Na ceglach i zaprawie widoczne są niewielkie ślady wysoleń i glonów.

Pomieszczenie pod tarasem jest zawilgocone, a na posadzce widać ślady grzybów. Strop jest pęknięty.

6. Wykazanie elementów do odtworzenia/zachowania oraz uzasadnienie koncepcji wyglądu zabytku po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

Z uwagi na fakt, że wygląd południowego tarasu hotelu został nieco przekształcony, a jest możliwość odczytania jego pierwotnego wyglądu na podstawie archiwalnych zdjęć sprzed 1945 r. i z lat 50-tych, 60-tych XX w., program prac dla tego zabytku powinien obejmować nie tylko prace konserwatorskie, ale również prace restauratorskie. Zgodnie z definicjami zawartymi w art. 3 pkt 6 i 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 ze zm.), prace konserwatorskie są to działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań a prace restauratorskie są to działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań.

Zakres prac konserwatorskich i restauratorskich powinien opierać się na zaleceniach Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 5.09.2019 r. W zaleceniach wskazano na konieczność wykonania orzeczenia technicznego stanu zachowania tarasu oraz niezbędnych badań. W programie prac konserwatorskich miały być wskazane elementy przeznaczone do konserwacji oraz elementy wymagające odtworzenia. Zalecono też pełną konserwację lica ceglanego muru, z ewentualnym przemurowaniem i uzupełnieniem części najbardziej zniszczonych. Organ konserwatorski zwrócił uwagę na konieczność wykonania nowej stolarki okiennej w miejscach obecnych okien oraz na konieczność likwidacji przybudówki i przywrócenia pierwotnego wyglądu tarasu ze schodami od strony południowej. Jak wskazano powyżej, działania takie są możliwe.

6.1. Przywrócenie pierwotnego wyglądu południowej części tarasu.

6.1.1. Schody zachodnie

Pierwotnie na taras prowadziły dwa biegi schodów: od strony wschodniej, schody ustawione wzdłuż osi wschód – zachód oraz schody od strony zachodniej, ustawione na osi północ – południe. Nieistniejące schody od zachodu miały taki sam wygląd, jak schody wschodnie, co poświadcza archiwalna fotografia z lat 50-tych XX w.²⁸ Były one wyższe, ponieważ na wspomnianej fotografii widać osiem stopni schodów zachodnich, a zachowane schody wschodnie mają siedem stopni. Zapewne taka różnica wynikała z różnicy wysokości poziomu terenu, opadającego ku rzece. Schody zachodnie istniały jeszcze w latach 70-tych XX w., co widać na zdjęciu z tego okresu²⁹. Co ciekawe, na zdjęciach w Karcie ewidencyjnej w miejscu wspomnianych schodów widnieje przybudówka, ale na rysunku rzutu parteru budynku,

²⁸ Internet, strona:

m.facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/337801656409107/?type=3&source=54, dodane przez Marka Opitza w 2014 r.

²⁹ Internet, strona: fotopolska.eu/zdjecia/.

zamieszczonym w załączniku nr 4 do Karty, narysowano schody prowadzące na taras od strony południowo-zachodniej, liczące dziewięć stopni. Zapewne rysunek ten powstał na bazie starszej inwentaryzacji budynku. Trzeba przy tym podkreślić, że zdjęcie z lat 50-tych XX w. jest wystarczająco dokładne, aby odtworzyć dawne schody.

6.1.2. Balustrada tarasu południowego.

Kolejnym detalem, który należy odtworzyć jest wykończenie górnej krawędzi muru balustrady. Na archiwalnym zdjęciu z lat 50-tych XX w. widać, że krawędź ta była zamknięta dwudzielnym pasem betonowym, wysuniętym nieco poza lico muru. Taki górny pas zachował się na krawędzi muru skrytego pod daszkiem zejścia do piwnic. Jego powierzchnia jest drobno rowkowana. Podobnie wyglądały daszki słupków, które były płaskie i podkreślone wąskim gzymsem, sfazowanym na narożach. Na słupku przy schodach widać oryginalną, metalową latarnię, o kielichowym kształcie lampy, która również jest dekoracyjnym detalem, możliwym do odtworzenia. Na zdjęciu archiwalnym z lat 60-tych XX w. można zobaczyć górną część oryginalnej balustrady w zachodniej części tarasu, lekko przełamanej na obu krawędziach. Można też zobaczyć górny fragment jednego z filarków, ze ściętym daszkiem i otworem w górnej powierzchni, co świadczy o tym, że był tu umieszczony jakiś element, być może latarnia, niemniej jednak, zdjęcia archiwalne z lat 40-tych, 60-tych, 70-tych XX w.³⁰, a także zdjęcia zamieszczone w Karcie ewidencyjnej z 1996 r. pokazują balustradę tarasu bez żadnych dodatkowych elementów. Natomiast, na wyżej wymienionym zdjęciu z 2013 r. udokumentowano już istnienie wysokich stojaków, umieszczonych w filarkach całej balustrady, na których zawieszono

³⁰ Internet, strona: fotopolska.eu/zdjecia/;
[facebook.com/photo.php?fbid=1541819296093076&set=p.1541819296093076&type=3&theater](https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1541819296093076&set=p.1541819296093076&type=3&theater),
dodane przez Ankę Nowodworzanek w 2015 r.;
[m.facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/451074401748498/?type=3](https://www.facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/451074401748498/?type=3&source=54)
&source=54, dodane przez Mirosława Cybulę w 2015 r.

po dwie kuliste lampy. Oświetlenie to, jako element wtórny powinno być usunięte.

6.1.3. Rzygacze.

Należy też zwrócić uwagę na pozostałości ozdobnego rzygacza, stanowiącego element odwodnienia południowej części tarasu. Jest to forma, której nie można, z uwagi na stopień zniszczenia, wiernie zrekonstruować, ale można z dużym prawdopodobieństwem odczytać jej pierwotny kształt i wykonać jej replikę.

Istnieje także możliwość odkrycia innych elementów pierwotnego wyposażenia tarasu i jego podziemnej części, podczas wykonywania robót remontowych, np. oryginalna nawierzchnia, która może znajdować się pod obecną posadzką z płytek lub też oryginalne tynki ścian w podziemiu tarasu. Po ewentualnym odkryciu takich pozostałości i uznaniu ich za wartościowe, należy wykonać przy nich prace restauratorskie z częściową rekonstrukcją.

7. Wykaz planowanych czynności i zabiegów konserwatorskich z podaniem metod, materiałów i technik przy południowej części tarasu.

7.1. Stabilizacja konstrukcji tarasu.

Z uwagi na stwierdzone pękanie muru tarasu, na etapie wykonywania robót budowlanych, konieczne jest sprawdzenie przyczyn takiego stanu. W tym celu, po rozpoczęciu wspomnianych robót, należy zbadać stabilność podłoża, a także należy odkopać fundamenty tej części obiektu i sprawdzić ich stan. Po ustaleniu przyczyn ruchów budowli, należy podjąć działania naprawcze, w celu zahamowania procesu jej przechylania się i pęknięcia ścian.

7.2. Osuszenie i izolacja budynku.

Po ustabilizowaniu konstrukcji, należy osuszyć mury tarasu oraz wykonać izolację pionową i poziomą. Ściany piwnicy wewnątrz można osuszyć częściowo poprzez nadmuchiwanie ciepłego powietrza specjalnymi nagrzewnicami i zapewnienie odpowiedniej wentylacji. Ilość urządzeń, ich rozstaw oraz temperaturę dobiera się indywidualnie, metodą prób. Istotne jest przy tym, aby temperatura w pomieszczeniu nie przekraczała 37 stopni C, ponieważ przekroczenie tej skali mogłoby spowodować zagrożenie dla konstrukcji murów naciskanych przez ciśnienie pary wodnej.

Konieczne jest wykonanie izolacji poziomej fundamentów tarasu, w postaci przepony hydrofobowej, wykonanej za pomocą wtłaczania w ściany środka iniekcyjnego. Zalecane jest użycie materiałów, posiadających certyfikat WTA (Naukowo-Techniczne Stowarzyszenie Robocze Ochrony Budowli i Konserwacji Zabytków w Niemczech). Materiały te stosuje się w przypadku nasycenia murów wilgocią w ok. 95%. Materiał iniekcyjny powinien być przeznaczony do niskociśnieniowego uszczelniania muru w przekroju poprzecznym. Zalecane jest dobranie środka, który będzie miał również działanie wzmacniające i hamujące migracje soli. Należy ściśle przestrzegać

zaleceń producenta przy stosowaniu tej metody. Ważne jest dokładne ustalenie ilości rzędów, wielkość średnicy i rozstawa. Trzeba zwrócić szczególną uwagę na staranne oczyszczenie otworów iniekcyjnych po nawierceniu. Powierzchnia w odległości kilkudziesięciu cm od otworów, poniżej i powyżej powinna być zabezpieczona odpowiednim preparatem uszczelniającym. Konieczne jest także przestrzeganie odpowiednio długiego czasu potrzebnego do całkowitego wykonania zadania i przystąpienie dopiero po tym czasie do następnych robót. Wraz z izolacją poziomą należy wykonać izolację pionową ścian piwnic od strony zewnętrznej.

Zalecane jest wykonanie izolacji pionowej fundamentów oraz ścian piwnic od zewnętrznej strony, poprzez zastosowanie elastycznych, mineralnych mas uszczelniających. Zastosowanie izolacji pionowej metodą iniekcji jest ryzykowne, z uwagi na możliwość wystąpienia ponownych ruchów konstrukcji, a tym samym spękania wtłoczonego materiału uszczelniającego. Ponadto, zbyt duża ilość nawierć w starym murze może osłabić jego stabilność. Wieloletnie doświadczenia ze stosowaniem izolacji starych murów metodą iniekcji wykazały również, że metoda ta nie zawsze się sprawdza, z uwagi na niejednorodną strukturę murów, występujące w nich pęknięcia i pustki. Wybrany materiał powinien być przeznaczony do stworzenia grubej warstwy izolacyjnej, ze względu na występujący w sąsiedztwie budynku wysoki poziom wód gruntowych. Izolacja powinna składać się z trzech warstw masy o grubości docelowej min. 2,5 mm. Masę można nakładać ręcznie lub natryskowo, w zależności od jej specyfiki. Konieczne jest przestrzeganie kolejności robót i odpowiednie odczekanie z położeniem kolejnej warstwy, aż poprzednia warstwa dobrze wyschnie. Po nałożeniu warstwy uszczelniającej, należy osłonić ją przed uszkodzeniami mechanicznymi warstwą folii kubełkowej. Należy zapewnić odpowiednie wyprofilowanie i odwodnienie terenu wokół tarasu. Przy

zewewnętrznych ścianach należy pozostawić opaskę drenażową, wypełnioną żwirem lub luźno ułożoną kostką kamienną, o szerokości ok. 20 cm.

7.3. Elewacje.

- a.** W pierwszej kolejności należy rozebrać przybudówkę i o cenić stan zachowania fragmentu ściany tarasu, która była przesłonięta. Elewacje powinny być oczyszczone z roślin, mchu, porostów, itp. Należy usunąć z muru metalowe elementy dawnego systemu odwodnienia, kominki wentylacyjne oraz wypadające cegły, pokrycie górnej krawędzi z płyt dachówkowych wraz z warstwą zaprawy. Konieczne jest także usunięcie obecnej posadzki z tarasu. Następnym etapem powinny być dokładne oględziny pierwotnej nawierzchni tarasu i ewentualne zinwentaryzowanie pozostałości jej okładziny, a także odszukanie miejsc odpływu wody. Wskazane jest przywrócenie systemu odwodnienia tarasu poprzez zachowane rzygacze. Istotne jest także zinwentaryzowanie głębokości umieszczenia i kształtu pierwotnych spoin, zachowanych w części muru.
- b.** Po rozpoczęciu robót budowlanych, mur trzeba poddać dokładnym oględzinom w celu zinwentaryzowania jego pęknięć. Miejscowe pęknięcia cegły można skleić środkami przeznaczonymi do cegły licowej. W przypadku większych pęknięć wskazane jest zastosowanie systemu wklejanych prętów, np. systemu Helifix lub innych tego typu rozwiązań. Taka technologia wymaga wycięcia poziomych szczelin przy pęknięciu, wyczyszczenia ich lub usunięcia spoiny. Następnie, w szczelinę nakłada się specjalną zaprawę i wsuwa w nią metalowy pręt. Jeżeli mamy do czynienia z pęknięciami poziomymi, należy wykonać krzyżowe rozstawienie prętów. Szczeliny wypełnia się zaprawą cementową, a w przypadku spoin - zaprawą odpowiednią dla spoiny. Miejsce naprawy muru musi być wypełnione materiałem odpowiednim do rodzaju budulca, a więc – powinna to być odpowiednia masa, o barwie cegły.

c. Po naprawie pęknięć muru należy przystąpić do oczyszczenia ściany metodą tzw. piaskowania. Ściany nie mogą być zmywane wodą, ponieważ nie ma pewności, czy są one już należycie wysuszone, a nasączenie ich wodą mogłoby spowolnić proces wysychania. Ponadto, metoda mechaniczna jest bardziej skuteczna i wydajna w przypadku ścian malowanych wcześniej farbą. Piaskowanie pozwoli także na usunięcie zwietrzałych i luźno przyczepionych cząstek cegieł, które uległy korozji. Czyszczenie mechaniczne starych ścian ceglanych, o zniszczonym licu powinno się odbywać za pomocą urządzeń, pozwalających na pełne regulowanie siły strumienia ścierniwa, ponieważ różne fragmenty muru mogą wymagać użycia innych parametrów ciśnienia. Do czyszczenia elewacji zabytkowych polecane są urządzenia typu IBIX lub Rotec firmy Remmers, które umożliwiają delikatne czyszczenie zwietrzałych powierzchni. Do czyszczenia elewacji z cegły klinkierowej należy wybrać ścierniwo o drobnej granulacji, ale nie puder, który może być ścierniwem mało efektywnym w odniesieniu do dość twardej powierzchni tego typu. Dobrą opinią cieszy się ścierniwo garnet, jako materiał dość twardy, mało pyłący. Ten piasek można mieszać z małą ilością wody, w celu wytworzenia tzw. mgły wodnej, zmniejszającej dodatkowo pylenie. Granulację ścierniwa oraz siłę strumienia czyszczącego należy dobierać metodą prób na fragmencie ściany. Po zakończeniu procesu piaskowania, należy usunąć ręcznie wtórne spoiny, które mogły pozostać w murze. Piaskowanie powinno usunąć ewentualne wykwity solne na powierzchni cegieł, jednakże w przypadku pozostania takich zanieczyszczeń na powierzchni muru, należy dokonać miejscowego usuwania soli za pomocą odpowiednich środków chemicznych nakładanych tamponami, które powodują migrację soli z muru na zewnątrz.

d. Kolejnym etapem prac będzie wzmocnienie osłabionych cegieł i uzupełnienie ubytków. W celu wzmocnienia struktury muru, należy nasączyć go związkami krzemowymi. Cegły wypadające lub rozpadające się należy wymienić na nowe, dobrane wielkością i kolorem do oryginalnych. Cegły należy usuwać ręcznie, bez używania narzędzi mechanicznych, które mogłyby wywołać zbyt duże drgania i osłabić konstrukcję. Małe wykruszenia w ceglach uzupełnia się gotowymi kitami, barwionymi w masie. Powierzchniowe uszkodzenia można zacierać masą z dodatkami zwiększającymi jej przyczepność, np. z emulsją z żywicy akrylowej. Większe fleki wymagają wklejania na zbrojeniu z metalu nierdzewnego.

Do uzupełniania spoin używa się zaprawy o konsystencji elastycznej, przenoszącej naprężenia, zabezpieczającej przed penetracją wilgoci i paroprzepuszczalnej. W tym celu stosuje się gotowe zaprawy, przeznaczone do zabytkowych murów ceglanych. Spoiny należy umieścić na głębokości takiej, jak pierwotna i nadać jej kształt klinowaty, taki jak w spoinach historycznych. Spoiny powinny mieć kolor naturalny – wapienno-cementowy.

e. Górne krawędzie balustrady tarasu powinny być wykończone betonowym, dwudzielnym pasem, o drobno rowkowanej powierzchni, według wzoru widocznego na archiwalnej fotografii oraz zachowanego we fragmencie na balustradzie pod daszkiem. Podobnie, według wzoru z archiwalnej fotografii, należy wykonać nowe daszki na słupkach

f. Po oczyszczeniu, wzmocnieniu i uzupełnieniu ubytków w elewacji może być konieczne scalenie kolorystyczne ścian. W przypadku ścian tarasu należy stosować takie rozwiązanie tylko jako ostateczność, ponieważ mury te zbudowano z cegieł różniących się odcieniem, co nadaje im dodatkowy walor estetyczny. Jeżeli w trakcie wykonywania prac konserwatorskich

zapadnie taka decyzja, to zaleca się użycie farb odpornych na zagrożenia korozyjne w środowisku miejskim, a szczególnie wilgotnym. Takimi materiałami są środki silikonowe, paroprzepuszczalne, tworzące warstwy laserunkowe, tj. półprzezroczyste, nieprzesłaniające oryginalnej kolorystyki elewacji, bez bieli tytanowej. Przed przystąpieniem do malowania, zawsze wykonuje się próbę na fragmencie ściany.

- g. Końcowym etapem konserwacji ceglanych ścian powinno być ich zabezpieczenie przed zawilgoceniem. Stosuje się tu metodę impregnacji roztworami krzemoorganicznymi, np. mikroemulsją silikonową rozcieńczaną wodą, przeznaczoną do niezbyt suchych murów. Również w tym przypadku, zalecane jest wykonanie próby, w celu sprawdzenia, w jakim stopniu cegła wchłonie środek. Trzeba podkreślić, że warstwę hydrofobową stosuje się wyłącznie po wykonaniu izolacji fundamentów i ścian, a także po zakończeniu wypełniania ubytków.
- h. Proces konserwacji ścian tarasu powinien być zakończony zabezpieczeniem ich powierzchni przed graffiti. W tym celu na ściany nanosi się specjalne płynne środki, które umożliwiają ewentualne łatwe zmycie graffiti gorącą wodą. Impregnacje te należy powtarzać po każdym zmyciu graffiti. Impregnacja muru przed zanieczyszczeniem graffiti powinna być wykonywana tylko przez osoby specjalnie przygotowane, z użyciem przeznaczonych do tego celu środków ochrony.

7.4. Schody istniejące.

Na zdjęciach w Karcie ewidencyjnej z 1996 r. widoczne jest jeszcze nieznaczne wyodrębnienie pierwszego stopnia schodów z nawierzchni podwórza. Należy dążyć do takiego, nawet niewielkiego wyodrębnienia stopnia przy okazji robót budowlanych, mających na celu właściwe wyprofilowanie i naprawę nawierzchni terenu otaczającego taras. Stopnie schodów powinny być poddane konserwacji polegającej na uzupełnieniu

ubytków masa betonową o składzie zbliżonym do substancji oryginalnej. Wyklucza się szlifowanie schodów, z uwagi na niebezpieczeństwo zatarcia delikatnego rysunku rowkowania. Balustrada schodów powinna być delikatnie oczyszczona metodą piaskowania, zwracając szczególnie uwagę na ewentualne ogniska korozji. Nie należy uzupełniać ewentualnych, niewielkich ubytków, będących oznaką naturalnych procesów zużycia materiału. Następnie, balustradę należy odtłuścić wodą z detergentem lub benzyną ekstrakcyjną i nałożyć warstwę taniny, która nie dopuści do powstawania korozji i stworzy pierwszą powłokę ochronną. W celu zachowania naturalnej barwy metalu, konieczne jest nałożenie warstwy specjalnej żywicy Paraloid B-44, która jest materiałem twardym, przezroczystym, odpornym na światło, wodę i roztwory chemiczne.

7.5. Piwnica pod tarasem.

Po rozpoczęciu robót budowlanych w piwnicy pod tarasem, ze ścian i sufitu należy usunąć wtórne okładziny i sprawdzić, metodą badań stratygraficznych, czy występują tu pierwotne wyprawy lub dekoracje malarskie. W przypadku odnalezienia takich elementów, należy zgłosić ten fakt Pomorskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, który podejmie odpowiednie decyzje, co do dalszego sposobu postępowania. W przypadku braku takich elementów, należy mechanicznie skuć istniejące tynki, sprawdzić stan muru i ewentualnie wykonać niezbędne naprawy pęknięć i przemurowania. Na ściany należy położyć tynk renowacyjny, dobrze magazynujący sole. Roboty budowlane w przypadku stropu powinny być wykonane według wskazań projektu budowlanego.

7.6. Wykonanie niezbędnych, współczesnych uzupełnień.

Balustrada tarasu nie spełnia obecnie obowiązujących warunków technicznych, co oznacza, że powinna być podwyższona. W związku z tym, zalecane jest

ustawienie na krawędzi muru dodatkowej barierki, z delikatnych prostych prętów, w układzie poziomym. Pręty powinny być wykonane ze współczesnego materiału, np. z jasnej, satynowanej stali, tak, aby odróżniały się od oryginalnych i rekonstruowanych, metalowych elementów balustrad schodów. Nie należy umieszczać pionowych elementów konstrukcyjnych nowej barierki na słupkach balustrady, aby nie zaburzać proporcji, będących istotną częścią jej kompozycji.

W przypadku nieodnalezienia oryginalnej nawierzchni tarasu, jego posadzka powinna być wykonana z płyt kamiennych, betonowych lub ceramicznych imitujących kamień, w jasnej, stonowanej kolorystyce, raczej w odcieniu szarości, ponieważ prawdopodobnie oryginalna posadzka była wykonana z płyt chodnikowych, co może poświadczyć fotografia archiwalna z lat 60-tych XX w.³¹ Tradycyjne wymiary takich płyt chodnikowych wynoszą 35x35x5 cm lub 50x50x5 cm. Wykluczony jest jednak granit, jako materiał obcy tej stylistyce.

7.7. Uwagi końcowe.

Zgodnie z art. 37a wyżej wymienionej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, pracami konserwatorskimi lub pracami restauratorskimi prowadzonymi przy zabytkach wpisanych do rejestru kieruje osoba, która ukończyła studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, w zakresie konserwacji i restauracji dzieł sztuki lub konserwacji zabytków oraz która po rozpoczęciu studiów drugiego stopnia lub po zaliczeniu szóstego semestru jednolitych studiów magisterskich przez co najmniej 9 miesięcy brała udział w pracach konserwatorskich lub pracach restauratorskich prowadzonych przy zabytkach wpisanych do rejestru lub inwentarza muzeum będącego instytucją kultury. Ponadto, zgodnie z art. 37c tejże ustawy, kieruje robotami

³¹ [facebook.com/photo.php?fbid=1541819296093076&set=p.1541819296093076&type=3&theater](https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1541819296093076&set=p.1541819296093076&type=3&theater), dodane przez Ankę Nowodworzanek w 2015 r.

budowlanymi albo sprawuje nadzór inwestorski przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru, osoba, która posiada uprawnienia budowlane określone przepisami Prawa budowlanego oraz która przez co najmniej 18 miesięcy brała udział w robotach budowlanych prowadzonych przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru lub inwentarza muzeum będącego instytucją kultury.

8. Spis fotografii.

1. Plan miasta z 1925 r. Czerwoną strzałką oznaczono lokalizację późniejszego zespołu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Internet, strona: maps.mapywig.org/m/German_maps/series/025K_TK25/1780_Tiegenhof_1925_300dpi_AMPG.jpg.
2. Projekt zespołu budynków Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Internet, strona: www.historia-wyzynaelblaska.pl/nowy-dwor-gd..html.
3. Widok zespołu budynków Niemieckiej Wspólnoty Narodowej w latach 30-tych XX w. Internet, strona: fotopolska.eu/646707,foto.html.
4. Widok budynku teatru ok. 1940 r. Archiwum Süddeutsche Zeitung, Internet, strona: facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/567648330091104/?type=3&theater.
5. Widok budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej ok. 1945 r. Fot. Muzeum Żuławskie. Internet, strona: facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/270959443093329/?type=3&theater.
6. Widok nieistniejących schodów budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, od strony południowo-zachodniej, lata 50-te XX w. Internet, strona: m.facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/337801656409107/?type=3&source=54, dodane przez Marka Opitza w 2014 r.
7. Widok balustrady tarasu budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej od strony zachodniej. Internet, strona: facebook.com/photo.php?fbid=1541819296093076&set=p.1541819296093076&type=3&theater, dodane przez Ankę Nowodworzanek w 2015 r.

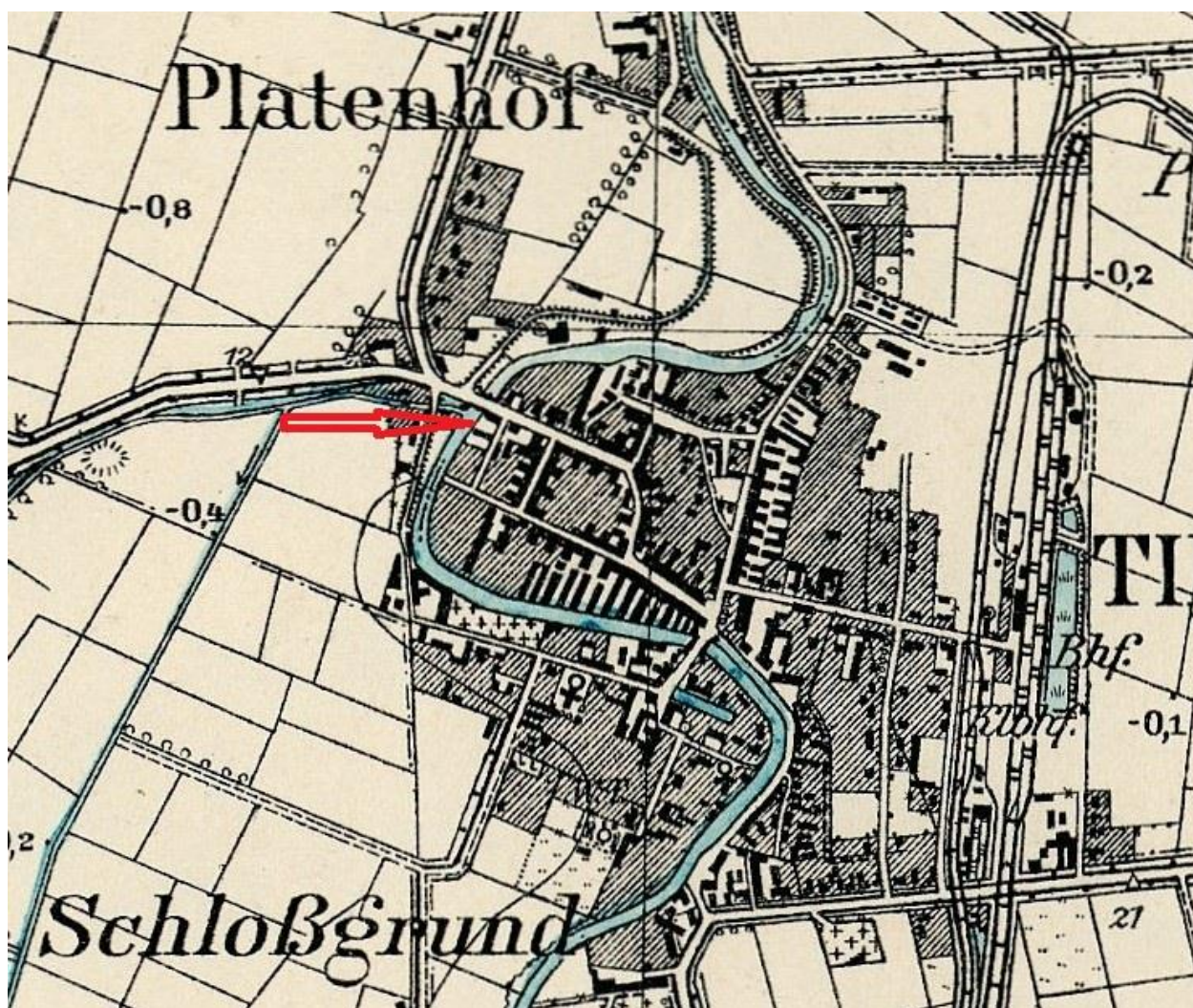
8. Widok budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej w latach 60-tych XX w. Internet, strona:
m.facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/451074401748498/?type=3&source=54, dodane przez Mirosława Cybulle w 2015 r.
9. Widok budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej w latach 1970-1974. Fot. J. Siudecki, Internet, strona: fotopolska.eu/245008,foto.html.
10. Widok budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej w 2013 r. Internet, strona:
facebook.com/538224069546311/photos/a.538226436212741/538229526212432/?type=3&theater.
11. Widok budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej od strony zachodniej. Fot. M. Gmiter, 9.10.2019 r.
12. Widok ogólny tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter, 9.10.2019 r.
13. Widok ogólny tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej od strony wschodniej. Fot. M. Gmiter, 9.10.2019 r.
14. Widok bocznej części schodów na taras hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter, 9.10.2019 r.
15. Widok fragmentu balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, od strony wschodniej. Fot. M. Gmiter, 9.10.2019 r.
16. Widok środkowego fragmentu balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter, 9.10.2019 r.
17. Widok wschodniego okna tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter, 9.10.2019 r.

18. Widok okna środkowego i zachodniego tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
19. Widok przybudówki do tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
20. Widok górnej części balustrady nad zejściem do piwnic pod tarasem hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter, 9.10.2019 r.
21. Widok jedyne go oryginalnego fragmentu balustrady nad zejściem do piwnic, od wnętrza tarasu hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Po lewej stronie widoczny wtórny mur w miejscu dawnych schodów. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
22. Widok wejścia na podwyższony fragment tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
23. Widok wnętrza tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, od strony zachodniej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
24. Widok wnętrza tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, od strony zachodniej i północnej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
25. Widok wnętrza tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, od strony wschodniej i północnej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
26. Widok wnętrza tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, w części środkowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
27. Widok górnej części balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
28. Widok daszku filara balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
29. Widok daszku filara balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
30. Widok otworów w wewnętrznej stronie balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.

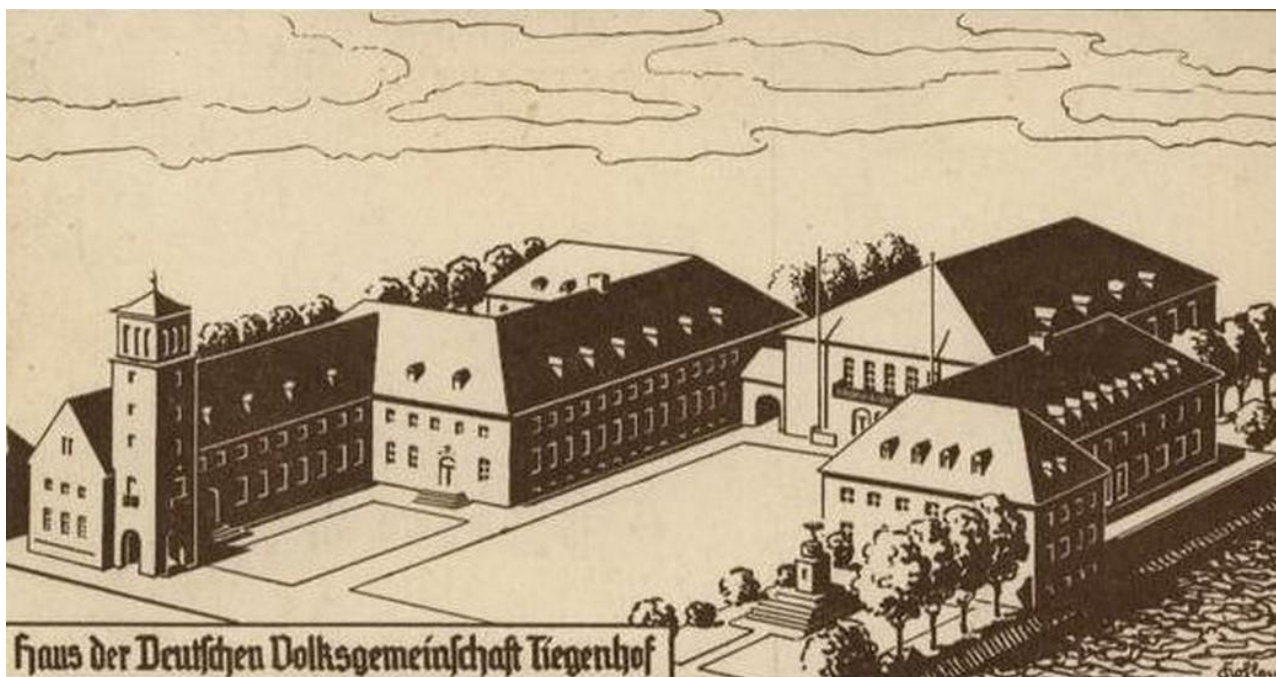
31. Widok istniejących schodów prowadzących na taras południowy hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
32. Widok pozostałości rzygacza nad oknem wschodnim w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
33. Widok pozostałości ozdobnego rzygacza nad środkowym oknem w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
34. Widok pozostałości ozdobnego rzygacza nad środkowym oknem w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
35. Widok oryginalnej spoiny w murze tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter, 9.10.2019 r.
36. Korozja, ubytki i rozluźnienie wątku cegieł w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
37. Widok pęknięcia balustrady w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter, 9.10.2019 r.
38. Zniszczenia cegieł w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, spowodowane wyciekami wody. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
39. Widok spoin z roślinnością i wyciekami masy bitumicznej w murze tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
40. Widok wnętrza piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
41. Widok wnętrza piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
42. Widok posadzki we wnętrzu piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.

43. Widok oryginalnej ściany we wnętrzu piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
44. Widok stropu we wnętrzu piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
45. Widok stropu we wnętrzu piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.
46. Widok oryginalnego okna we wnętrzu piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.

9. Dokumentacja fotograficzna.

1. Plan miasta z 1925 r. Czerwoną strzałką oznaczono lokalizację późniejszego zespołu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

2. Projekt zespołu budynków Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

3. Widok zespołu budynków Niemieckiej Wspólnoty Narodowej w latach 30-tych XX w.

4. Widok budynku teatru ok. 1940 r.

5. Widok budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej ok. 1945 r.

6. Widok nieistniejących schodów budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, od strony południowo-zachodniej, lata 50-te XX w.

7. Widok balustrady tarasu hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej od strony zachodniej.

8. Widok budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej w latach 60-tych XX w.

9. Widok budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej w latach 1970-1974.

10. Widok budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej w 2013 r.

11. Widok budynku hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej od strony zachodniej.

12. Widok ogólny tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

13. Widok ogólny tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, od strony wschodniej.

14. Widok bocznej części schodów na taras hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

15. Widok fragmentu balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, od strony wschodniej.

16. Widok środkowego fragmentu balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

17. Widok wschodniego okna tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

18. Widok środkowego i zachodniego okna tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

19. Widok przybudówki do tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

20. Widok górnej części balustrady nad zejściem do piwnic pod tarasem hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

21. Widok jedyne oryginalnego fragmentu balustrady nad zejściem do piwnic, od wnętrza tarasu hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Po lewej stronie widoczny wtórny mur w miejscu dawnych schodów.

22. Widok wejścia na podwyższony fragment tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

23. Widok wnętrza tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, od strony zachodniej.

24. Widok wnętrza tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, od strony zachodniej i północnej.

25. Widok wnętrza tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, od strony wschodniej i północnej.

26. Widok wnętrza tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, w części środkowej.

27. Widok górnej części balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

28. Widok daszku filara balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

29. Widok daszku filara balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

30. Widok otworów w wewnętrznej stronie balustrady tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

31. Widok istniejących schodów prowadzących na taras południowy hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

32. Widok pozostałości rzygacza nad oknem wschodnim w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

33. Widok pozostałości ozdobnego rzygacza nad środkowym oknem w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

34. Widok pozostałości ozdobnego rzygacza nad środkowym oknem w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

35. Widok oryginalnej spoiny w murze tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

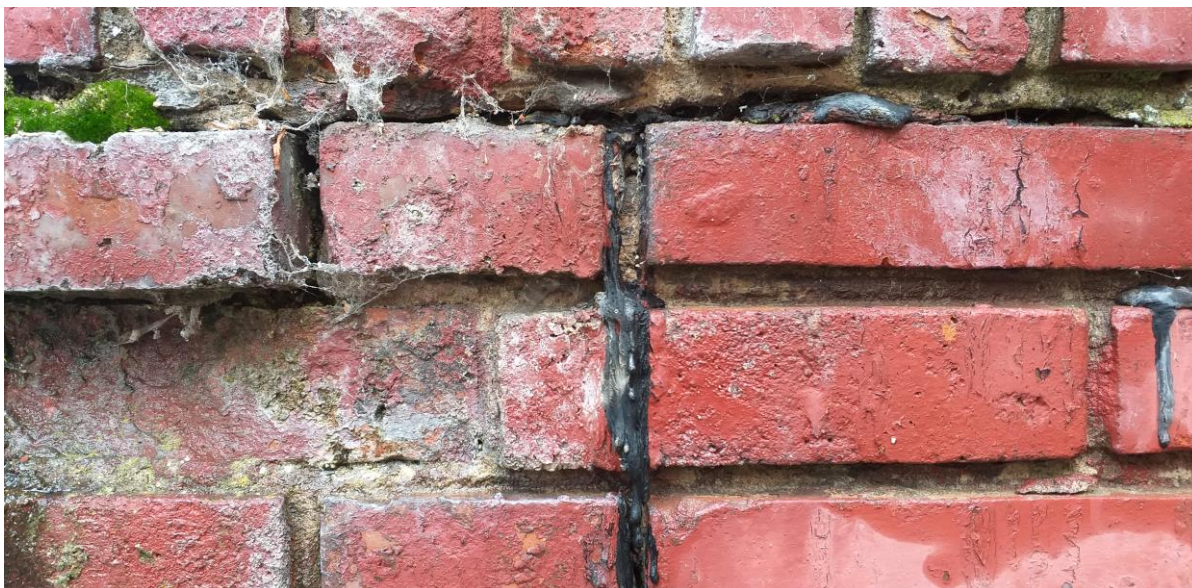
36. Korozja, ubytki i rozluźnienie wstęgu cegieł w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

37. Widok pęknięcia balustrady w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

38. Zniszczenia cegieł w tarasie południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej, spowodowane wyciekiem wody.

39. Widok spoin z roślinnością i wyciekami masy bitumicznej w murze tarasu południowego hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

40. Widok wnętrza piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.

41. Widok wnętrza piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

42. Widok posadzki we wnętrzu piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

43. Widok oryginalnej ściany we wnętrzu piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

44. Widok stropu we wnętrzu piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

45. Widok stropu we wnętrzu piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej. Fot. M. Gmiter 9.10.2019 r.

46. Widok oryginalnego okna we wnętrzu piwnicy pod tarasem południowym hotelu Niemieckiej Wspólnoty Narodowej.

10. Bibliografia.

Publikacje:

1. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. 1880-1914, T. VII, s. 299, Internet, strona: dir.icm.edu.pl/Slownik_geograficzny/
2. Kajda Janusz, Nowy Dwór Gdański, w: Jantarowe szlaki, Rok XX, nr 4 (166), październik – grudzień 1977, s. 37 – 38
3. Opitz Marek, red., Tiegenhof/Nowy Dwór Gdański, Wyd. "Żuławy Wiślane", 2001
4. Jeglin Günter, Tiegenhof und der Kreis Grosses Werder i Bildern, Schleswig 1985

Opracowania naukowe niepublikowane:

1. Lewandowska E., Nowy Dwór Gdański, Studium historyczno-urbanistyczne, maszynopis PP PKZ Gdańsk;
2. Milkiewicz A., Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa, Elbląg, IX-XI 1996 r.
3. Ryndzewicz A. i Z., Nowy Dwór Gdański, Dokumentacja historyczno-urbanistyczna, maszynopis PP PKZ Gdańsk, 1981-1982

Mapy:

1. Mapa Tiegenhof z 1925 r., Internet, strona: maps.mapywig.org/m/German_maps/series/025K_TK25/1780_Tiegenhof_1925_300dpi_AMPG.jpg

Strony internetowe:

1. facebook.com/notes/muzeum-stutthofstutthof-museum/praca-wi%C4%99%C5%BAni%C3%B3w-na-westerplatte-w-latach-1939-1941/208285592561816/
2. stutthof.org/node/796

3. www.historia-wyzyna-elblaska.pl/nowy-dwor-gd..html
4. www.nowydworgdanski.pl/461,historia
5. www.parafiaprzemienienia.nowydworgd.eu
6. www.zok-ndg.pl

Zdjęcia:

1. Zdjęcie z archiwum Süddeutsche Zeitung, Internet, strona:
facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/567648330091104/?type=3&theater
2. m.facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/337801656409107/?type=3&source=54, dodane przez Marka Opitza w 2014 r.
3. facebook.com/photo.php?fbid=1541819296093076&set=p.1541819296093076&type=3&theater, dodane przez Ankę Nowodworzanek w 2015 r.;
4. m.facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/451074401748498/?type=3&source=54, dodane przez Mirosława Cybulle w 2015 r.
5. facebook.com/DawnyNowyDworGdanski/photos/a.129761383879803/270959443093329/?type=3&theater
6. facebook.com/538224069546311/photos/a.538226436212741/538229526212432/?type=3&theater
7. fotopolska.eu/646707,foto.html
8. fotopolska.eu/245008,foto.html

Dokumenty:

1. Decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Elblągu z dnia 23.12.1998 r., l.dz. PSOZ/V/2557/98
2. Zalecenia Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 5.09.2019 r.
- 3.

Przepisy prawa:

4. ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 2067, ze zm.)